

מהפכת החרדיות החדשה בשנות השבעים

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:

יאיר הלוי

המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו ע"ש ישראל וגולדה קושיצקי

הוגש לסנאט של אוניברסיטת בר-אילן

תשרי תש"פ

רמת-גן

עבודה זו נעשתה בהדרכתו של פרופ' קימי קפלן

מן המחלקה לתולדות ישראל ויהדות זמננו

ע"ש ישראל וגולדה קושיצקי

באוניברסיטת בר-אילן

תוכן עניינים

8	תקציר
1	מבוא
1	נושא המחקר
2	הזרם החרדי המרכזי ואגו"י
4	חרדיות 'ישנה' ו'חדשה'
6	מצב המחקר
8	מקורות וכלי מחקר
11	מבנה העבודה
12	פרק ראשון : החרדיות הישנה
12	יחס הזרם החרדי המרכזי למדינת ישראל : מצב המחקר
14	פרו-ציונות בעשורים הראשונים של אגו"י : סקירה היסטורית
15	בין מלחמות העולם
18	שותפות מעשית ופוליטית סמוך ולאחר הקמת המדינה
24	שמחה ואמירת הלל ביום העצמאות
28	פרו-ציונות בתחומים נוספים עד למלחמת ששת הימים
30	פרו-ציונות מאמצע שנות החמישים ועד למלחמת ששת הימים
36	הזרם החרדי המרכזי במלחמת ששת הימים ולאחריה
42	ראשיתו של המהפך בתחילת שנות השבעים
54	אופוזיציה מטעם
59	יחסי המנהיגות הדתית והפוליטית באגו"י : רקע תאורטי והיסטורי
61	השפעתה המוגבלת של מועצת גדולי התורה
65	השפעתם הציבורית של החזון איש ושל הרב מבריסק
69	פתיחות החברה החרדית בעבר
70	צניעות וסגנון לבוש
71	נושאים נוספים
73	עדויות חרדיות מאוחרות ביחס לחרדיות הישנה

78	סיכום
82	פרק שני: פרשת הרב גורן ("האח והאחות"): תחילתה של המהפכה
82	רקע הפרשה
84	מעורבות הרב שלמה גורן והבחירות לתפקיד הרבנים הראשיים
87	מועמדותו ובחירתו של הרב עובדיה יוסף לתפקיד 'הראשון לציון'
88	היתר האח והאחות
90	הדיינים הנוספים
96	ניסיונות חרדיים למנוע את בחירת הרב גורן
102	תגובת הרב שך להיתר והכנס בכני-ברק
106	תגובת הרב אלישיב ופעילותו של צבי וינמן
112	תגובת הרב עובדיה יוסף לפסק
115	'מעמד הקריעה' של העדה החרדית
119	כרוזים של רבנים בישראל
122	הכרוזים והתגובה הציבורית בחו"ל
126	החלטת מועצת גדולי התורה בישראל
127	תגובות בעיתונות החרדית
130	קונטרסים נגד הפסק
133	פרסומים בדבר יחסם של החזון-איש ואחרים לרב גורן
135	שיחות ומאמרי השקפה בעקבות הפרשה
139	הידרדרות מוגבלת לאלימות
143	האווירה בציבור החרדי
144	זירות נוספות של המאבק ברב גורן
149	עמדתם של המנהיגים החסידיים
151	האם נכנע הרב גורן ללחצים מצד הממשלה
155	טענות מציאותיות נוספות כלפי הרב גורן
159	היסודות ההלכתיים של ההיתר והעדויות החדשות
163	טענות הלכתיות כלפי ההיתר
164	תגובת הרב ז'ולטי והוויכוח עם "אחד הדיינים" ב'הצופה'

168	תשובות נוספות ב'הצופה' וב'המודיע'.....
171	טענות פרוצדורליות
173	קבלת עדות שלא בפני בעל דין
174	ההכתרה הפיראטית של הרב בצלאל זולטי
175	פרשת גליה בן-גוריון.....
177	פרשת הלן זיידמן
183	גישה הלכתית חרדית לעומת גישה הלכתית "ממלכתית".....
186	סיכום
192	פרק שלישי: התהליכים הפוליטיים באגודת ישראל בשנות השבעים.....
194	אגודת ישראל בארץ ישראל, הסיעות והוועד הפועל העולמי
197	השלכות פטירתו של י"מ לויין על הנהגת אגו"י.....
198	פערים בין ההנהגה הפוליטית לבין הנוער ועולם הישיבות
200	מפקד חברי אגודת ישראל
209	מאבקים פנימיים בין חסידים וליטאים ובתוכם
212	המאבק על סדר הרשימה לכנסת.....
214	המשבר סביב הריצה המשותפת עם פא"י
216	מועצת גדולי התורה בשנות השבעים המוקדמות.....
217	התגברות המתח בין חסידים וליטאים
220	הדיון הפומבי ב'דגלנו'.....
223	המגעים בשאלת הכניסה לקואליציה ב-1974
224	הביקורת על הימנעות אגו"י בהצבעה על הקמת הממשלה
227	הוויכוח סביב שיתוף פעולה עם 'המערך' בכנסת השמינית
229	המשך המתח בין חסידים וליטאים
234	המאבק סביב התפטרות פרוש
237	הבחירות הפנימיות בתשל"ו
239	הוועידה הארצית השישית
244	הבחירות לכנסת בתשל"ז
246	ההצטרפות לקואליציה

248	גורמי ההצטרפות לקואליציה
250	בכנסת התשיעית ולאחריה
253	סיכום הפרק
259	פרק רביעי
259	פרשת עצורי 'ארוס'
259	המעצר והמשפט
261	הפגנות ותמיכה פומבית
267	מאמצים פוליטיים מצד אגודת ישראל
272	סיכום הפרשה
273	הרב שך לעומת ה"גדולים" שקדמו לו
284	סיקור יום העצמאות ב'המודיע' ובשאר היומונים החרדיים הרשמיים
294	המהפכה מן הזווית הפרסונלית
296	סיכום
296	"החרדיות הישנה"
298	המהפכה
299	"החרדיות החדשה"
302	גורמי המהפכה ועיתוייה
305	היקף המהפכה והשלב הרביעי של דוקטרינת דעת תורה
306	חרדיות 'בעלביתית' מול חרדיות ישיבתית
310	מאקומניות לתתי-זרמים; מ'כנסייה' ל'כת'
311	"עידן הגדול היחיד" לאחר המהפכה
313	סיום: משמעותה והשפעתה ארוכת הטווח של המהפכה
316	ביבליוגרפיה
334	קיצורים ביבליוגרפיים
I	תקציר אנגלי

תקציר

החברה החרדית בארץ ישראל ובמדינת ישראל של אמצע המאה העשרים הייתה בורגנית ופתוחה באופן יחסי, נוטה פחות להחמרה ולהתקפות פנימיות בתוך המחנה החרדי, ובשורותיה רווחו עמדות פרו-ציונית. בשנות השבעים השתנתה ההשקפה החרדית השלטת והחלה בהדרגה לשלוט בה אידאולוגיה מסויגת ומנוכרת כלפי המדינה ומוסדותיה, גישה בלתי ציונית ולעתים רבות אף אנטי ציונית.

מחקר זה מתמקד ב'זרם החרדי המרכזי' במדינת ישראל. זרם זה יוצג עד לאמצע שנות השמונים בידי מפלגה אחת: אגודת ישראל, והוא כלל מבחינה מספרית את רובו הגדול של הציבור החרדי. את האידאולוגיה והאתוס של זרם זה קודם להקמת המדינה ועד לראשית שנות השבעים אכנה 'חרדיות ישנה', ואת האידאולוגיה והאתוס של אותו ציבור מאז אגדיר כ'חרדיות החדשה'.

לחרדיות הישנה שלושה מאפיינים מרכזיים:

א. פרו-ציונות

ב. הטרוגניות ופתיחות רבה יותר

ג. כוח רב שהיה נתון בידי העסקנים ועבר בעידן 'החרדיות החדשה' לידיהם של 'גדולי הדור'

הפרו-ציונות בעידן החרדיות הישנה הגיעה לשיאה סמוך לשני אירועים היסטוריים: הקמת המדינה ומלחמת ששת הימים. סביב קום המדינה ובשנים הראשונות לאחריה חגגו חרדים רבים, בהם רבנים ואדמו"רים, את יום העצמאות, אמרו את תפילת ההלל והניפו את דגלי המדינה בבתי פרטיים, בבתי מדרש ובשיבות. בשנים שלאחר מכן, כולל בשנים שלפני מלחמת ששת הימים, ניתן לראות בציבור החרדי ובתקשורת שלו תופעות פרו-ציוניות, כגון שבחים בלתי מסויגים כלפי מדינת ישראל ומוסדותיה וציון חגיגי של יום העצמאות. הדברים הגיעו לשיא נוסף במהלך מלחמת ששת הימים ולאחריה, כאשר חרדים רבים היו שותפים לאופוריה שהקיפה חוגים רחבים במדינת ישראל. העיתונות החרדית הרשמית מלאה בשבחים לחיילי צה"ל, שנתפסו בה כממשיכיהם של לוחמי התנ"ך והחשמונאים. רבים מן הכותבים החרדיים דיברו על המלחמה כתופעה מקדימה לקראת הגעתו הקרובה של המשיח.

אפיון נוסף של החרדיות הישנה הוא, כאמור, הכוח הרב שנתון היה אז בידי עסקנים, פוליטיקאים ועיתונאים. בחלק מהמקרים קיבלו פוליטיקאים בעצמם, או בעיקר בעצמם, החלטות מכריעות, כגון בדבר הצטרפות אגודת ישראל לממשלה הזמנית ולשלוש ממשלות ישראל הראשונות. היו תחומים שבאופן מסורתי עמדו תחת אחריותם של הפוליטיקאים ולא של חברי מועצת גדולי התורה, כגון ההחלטה מי יהיו חברי הכנסת של המפלגה. כאשר חפצו המנהיגים הרוחניים של המפלגה ביקרו של מועמד כלשהו, היה עליהם לנסות לשכנע את העסקנים הפוליטיים כי יבחרו בו.

תופעה בולטת שלישית שאפיינה את החרדיות הישנה היא פתיחות יחסית בתחומים נוספים. בתקופה זו גרו חרדים רבים בשכונות ובבניינים שבהם גרו גם חילוניים ודתיים לאומיים. רבים מהם לא למדו בצעירותם בשיבות או בכוללים. רובם המכריע של הגברים החרדים עבדו לפרנסתם, בדרך כלל בסביבה חילונית, ורבים מהם צרכו עיתונות, ספרות ותרבות חילונית. הפתיחות באותה תקופה התבטאה גם בסגנון הלבוש וברמת הצניעות שהיו מקובלים אז בציבור החרדי.

'מהפכת החרדיות החדשה' התחוללה במובנים רבים בראשית שנות השבעים, וניתן להצביע על פרשה מרכזית ודרמטית, שביטאה את השינוי ותרמה לו: 'פרשת האח והאחות' שהגיעה לשיאה בתשל"ג, 1972-1973. במהלך הפרשה התקומם הציבור החרדי נגד פסק דין של הרב הראשי לישראל, הרב שלמה

גורן. הרב גורן, ולצדו קבוצה של דיינים מכהנים שרובם ביקשו לשמור על אנונימיות, פסקו אז להתיר אח ואחות, חנוך ומרים לנגר, שקודם לכן נפסק בבית הדין בפתח-תקווה ובבית הדין הרבני הגדול בירושלים שהם ממזרים. מבחינה הלכתית לא היה המקרה שונה ממקרים דומים אחרים לאורך השנים ומבחינה הלכתית ניתן להצדיק את נימוקיו של הרב גורן; אולם הפרסום התקשורתי שלו זכתה הפרשה הביא לתוצאה שונה. הציבור החרדי, לא מעט בעקבות הרב יוסף שלום אלישיב (אב בית הדין שעסק בעניין בבית הדין הגדול) והרב אלעזר מנחם מן שך, תפס את המקרה כתקדים מסוכן המוביל למדרון חלקלק. הם סברו כי המקרה מלמד על עידן חדש, שבו תנסה המדינה להשתלט על פסיקת ההלכה ועל מוסדות הדת. תפיסה זו גרמה לתגובה ציבורית דרמטית בחברה החרדית שכללה עצרות, קונטרסים חריפים ונאומים קיצוניים. התגובה לוותה בהתרסה אידאולוגית נגד מדינת ישראל ומוסדותיה, שביטאה שינוי עמוק בתחום זה, עד שלעתים אימצו דוברים מן הזרם החרדי המרכזי את הרטוריקה האנטי ציונית של 'העדה החרדית'. כך צמחה סוגיה משפטית בדבר מעמד אישי לרעידת אדמה של ממש ולאירוע המכונן של החרדיות החדשה ושל יחסה למדינת ישראל.

את ההתפתחות הדרמטית בפרשת האח והאחות ניתן להסביר בעזרת פרשה שהתחוללה חודשים ספורים קודם לכן, פרשת של עצורי 'ארוס'. צעירים חרדיים, הקשורים להתארגנות המחתרית קש"ת, ניסו להצית חנות אביזרי מין בתל-אביב, ושניים מהם נתפסו בידי המשטרה. הציבור החרדי תמך בשניים באופן חד-משמעי וקיים הפגנות ואירועי מחאה בדרישה לשחרר אותם מן המעצר לרגל חגי תשרי. גם ראשי אגודת ישראל ניהלו קמפיין נרחב למענם בקרב ראשי המדינה בישראל ואישים יהודים רבי השפעה באמריקה. התפתחות זו, לאחר קרוב לשני עשורים שבהם לא פעלה מחתרת חרדית, מלמדת על תהליכי עומק שהתרחשו בציבור החרדי, וניתן לשער שההתארגנות הציבורית לימדה את המנהיגים החרדיים כי הציבור בשל למאבקים של ממש.

פרשת האח והאחות בישרה על מהפכה גם במובן הפוליטי, משום שהיא הייתה זרז לשינוי במבנה ההנהגה החרדית. הפרשה גרמה למעבר של הגה הכוח וההנהגה מן העסקנים לידי 'גדולי הדור'. הייתה זו הפרשה הראשונה שבה התגלה הרב שך כמנהיג הציבור החרדי, והיא שלב מכריע גם בצמיחתם של הרב יוסף שלום אלישיב והרב עובדיה יוסף למעמד של 'גדולים'.

על כל פנים, הדמות הבולטת והמרכזית ביותר בקרב 'גדולי הדור', ומי שמסמל ומבטא את מהפכת החרדיות החדשה, הוא הרב שך. במהלך ובעקבות המהפכה הפך הרב שך מחבר אחד מרבים במועצת גדולי התורה למנהיג הכמעט מוחלט של הציבור הליטאי ולבעל עמדת הנהגה שכמוה לא הייתה בציבור החרדי. בנוסף להנהגה רוחנית, תפקיד שבו החזיקו רבנים רבים קודם לכן, מדובר כאן גם בהנהגה ציבורית ופוליטית. בניגוד לרוב הרבנים הבולטים שקדמו לו, הרב שך ניהל קשר ישיר וקבוע עם הציבור הרחב, בין השאר באמצעות נאומיו התכופים. הוא ריכז בידי כוח שלא היה קיים קודם לכן בידי אף לא מנהיג חרדי אחד, ומעמדה זו הוא ניהל מאבקים רבים בתוך הציבור הליטאי ומחוצה לו. תוך פרק זמן קצר הוא רכש מעמד מיוחד, עד שמעטים בציבור הליטאי העזו לערער על עמדותיו. בשל הדומיננטיות הליטאית בתחום ההשקפה וגורמים נוספים, עמדותיו השפיעו באופן משמעותי גם על הפלג החסידי באגודת ישראל ועל רבים בקרב החרדים הספרדים.

הרב שך היה שותף פעיל בהקמתה של מפלגת ש"ס בשנים 1983-1984 והוא נחשב במשך שנים לאחד משני מנהיגי הרוחניים, לצד הרב עובדיה יוסף. בהמשך שנות השמונים, כאשר סבר הרב שך שהזרם

החסידי באגודת ישראל אינו קשוב דיו לעמדותיו, הוא הקים עיתון חדש, 'יתד נאמן', ומפלגה חדשה, 'דגל התורה'. שניהם נועדו מלכתחילה להפיץ וליישם את עמדותיו והנהגתו. כך נוצרה תופעה חדשה של מפלגה המיוסדת מלכתחילה על ציות למנהיג רוחני אחד ויחיד, 'גדול הדור'. השינויים האידאולוגיים הכרוכים בחרדיות החדשה, ובפרט מעבר הכוח מן העסקנים ומועצת גדולי התורה אל 'גדולים' יחידים, הובילו לפירוק המבנה הפוליטי הישן של אגודת ישראל. רק בראשית שנות התשעים התייצבה מחדש המערכת של החרדיות החדשה, תחת הפלטפורמה של רשימת 'יהדות התורה'.

מנהיגותו החזקה של הרב שך והרטוריקה האנטי-ציונית שלו סייעו לכניסתה המחודשת של אגודת ישראל לקואליציה במדינת ישראל החל מ-1977, לאחר עשרים וחמש שנות ישיבה באופוזיציה. אלה הם מסימניה של החרדיות החדשה: ניכור מוחצן ביחס למדינה המאפשר מעורבות דה-פקטו במוסדותיה כדי להשיג מטרות חרדיות, וקבלה מוצהרת של תקציביה למרות ביקורת של גופים חרדיים קנאיים יותר על עצם ההתחברות למדינה הציונית והשותפות עמה. אנשי הזרם החרדי המרכזי תופסים אפוא את המדינה כמובן זה כאמצעי, ולא כמהות חיובית מצד עצמה.

ה'מחשבה הציבורית' והשיח הפומבי של הציבור החרדי ביחס למדינה ולציונות וליום העצמאות השתנו תוך שנים ספורות. הדבר מומחש היטב בהיקף הסיקור החגיגי של יום זה ביומון החרדי 'המודיע', שופרה הרשמי של אגודת ישראל. סיקור זה הגיע לשיאו לרגל חגיגות העשור למדינה שהתקיימו ב-1958, ופחת לאחר מכן באורח מתון, אולם בשנות השבעים הוא צנח באופן קיצוני בשני שלבים על ציר הזמן, בשנים 1973 ו-1977. בסופו של התהליך נמחק הסיקור החגיגי של יום העצמאות. במקומו נותרו סיקור לקוני ומצומצם של יום הזיכרון לחללי צה"ל, ומאמרי דעה לעומתיים כלפי המדינה.

הרב שך הוא מנהיג המהפכה, אולם עלייתו למעמד זה התאפשרה במידה רבה בשל הבשלתה של 'חברת הלומדים', שהחלה להיבנות בשנות החמישים. באמצע שנות השבעים כבר היו חלק ניכר מבני הארבעים ומטה בציבור הליטאי אברכי כוללים או רבנים ומלמדים. רבים בקבוצת עילית הולכת וגדלה זו ראו בהנהגה הוותיקה של אגודת ישראל ממסד בורגני, מתון מדי ובלתי ראוי.

האידאולוגיה של החרדיות החדשה לא צצה בין-לילה. ניצניה הופיעו מתחת לפני השטח והיא צמחה בהדרגה בישיבות ובמוסדות החינוך החרדים. בראשית שנות ה-70 של המאה ה-20 הצטברה 'מסה קריטית' שאפשרה לאווירת עולם הישיבות לפרוץ אל מחוץ להן ולהשתלט על המרחב החרדי הציבורי. עמדות שהיו קודם לכן נחלתו של מיעוט בציבור החרדי, החלו לשלוט בכיפה. אחרים, שלא החזיקו קודם לכן בעמדות אלו, נסחפו עם הזרם הגועש ולהט האירועים, במודע או שלא במודע. מהפכת החרדיות החדשה מתאפיינת במעבר מ'חרדיות בעלביתית' ל'חרדיות ישיבתית', כאשר הציבור הליטאי הפך למעין ישיבה אחת, שבראשה ראש הישיבה, הלוא הוא 'גדול הדור', הרב שך. במונחים סוציולוגיים, זהו מעבר מסוים מ'כנסייה', הפונה אל הציבור הרחב על כל גווניו, ל'כת', המיועדת לקבוצת עילית שממנה נדרשים סטנדרטים גבוהים יותר.

השינוי האידאולוגי הונע גם מזרמי עומק רחבים יותר בציבור היהודי בישראל. בראשית שנות השבעים החלה להתגבר השחיקה באתוס הציוני הלאומי, כפי שניכר בזירות הפוליטית, התרבותית, התקשורתית ועוד. את מקומם של הערכים הלאומיים החלה לתפוס מערכת ערכים אחרת, שמקורה במערב. כמובן זה מהפכת החרדיות החדשה אינה התבדלות מוחלטת מן המגמות בכלל הציבור בישראל, אלא הדהוד של אותן מגמות והתאמתן לאופיו המיוחד של הציבור החרדי.

Abstract

In the mid-twentieth century, Haredi society in the Land of Israel, and then in the State of Israel, was relatively open, not particularly prone to strictness nor to internal strife. Pro-Zionist positions actually prevailed in its ranks.

In the 1970s, the dominant Haredi view changed, and gradually became dominated by an alienating ideology toward the state and its institutions, adopting a non-Zionist and often anti-Zionist approach.

This study focuses on mainstream Haredi society in Israel and the revolution that it underwent in the 1970s. Until the mid-1980s, this sector was represented by a single party, Agudath Israel, that encompassed the vast majority of ultra-Orthodox Jews. I term this society's ideology and ethos beginning the period prior to the establishment of the state until the early 1970s 'the old Haredism', and its ideology and ethos from then on – 'new Haredism'.

Old Haredism has three main characteristics:

- A. Pro-Zionism
- B. Heterogeneity and relatively greater openness
- C. Significant power is in the hands of the functionaries, rather than spiritual leaders

Pro-Zionism in the era of the old Haredism reached its peak in conjunction with two historical events: The establishment of the State of Israel and the Six-Day War. Upon the establishment of the State and in its first years many Haredim, including rabbis and Hassidic Grand rabbis (*Admorim*), celebrated Independence Day, recited the prayer of *Hallel* (Praise to the Almighty) and waved flags of the State, both in private homes and in educational institutions such as Yeshivas.

In later years, including those preceding the Six-Day War, Haredi public and its media has notable pro-Zionist notions, expressing unreserved praise for the State of Israel and its institutions, and festively commemorating Independence Day. Things reached another peak during and close thereafter the Six-Day War, when many Haredim shared the euphoria that struck large circles in Israel. Official Haredi press praised IDF soldiers, and presented them as successors of the Biblical and Hasmonean fighters. Many Haredi writers viewed the war as a prelude to the imminent arrival of the Messiah.

As mentioned above, another characteristic of old Haredism was the great power held by Haredi activists, politicians and journalists. In some cases, only politicians, or at least mainly politicians, made crucial decisions, such as permitting Agudath Israel to join the provisional government and the first three Israeli governments. There were areas that were traditionally under the responsibility of politicians, such as the decision as to who the party's MKs would be. When the party's spiritual leaders favored a certain candidate, they had to convince the political leaders to vote for him.

A third prominent characteristic of old Haredism was its relative openness in additional areas. For example, during this period, many Haredim lived in neighborhoods and buildings together with secular and national religious Jews. Furthermore, most Haredim did not study at Yeshivas or kollels, the vast majority of Haredi men worked for a living, usually in a secular environment, and many of them read secular journalism and literature, and enjoyed secular culture. Finally, this openness reflected in the style of dress and norms of modesty.

In many ways, the 'new Haredism revolution' took place in the early 1970s, and it is possible to point to a dramatic episode that simultaneously reflected and contributed to this revolution: The controversial case of the brother and sister, that reached its peak in 1972-3. During this affair, the Haredi public protested against the ruling of Chief Rabbi Shlomo Goren (1918-1994), who, with a group of halachic decisors, decided to free brother and sister Hanoach and Miriam Langer from the taint of *Mamzerut* (bastardy). This, notwithstanding previous rulings in both the Petah Tikva rabbinical court and the Supreme Rabbinical Court, declaring them bastards. Halachically, this case was no different from similar cases that occurred over the years, and Rabbi Goren's reasoning could be justified in terms of halacha. However, the media coverage of this affair led to a different result. The Haredi public, following Rabbi Yosef Shalom Elyashiv (1910-2012, the Chief Rabbinical Judge who dealt with the matter in the High Rabbinical Court) and Rabbi Elazar Menachem Mann Shach (1898-2001), perceived the case as a dangerous precedent leading to a slippery slope. They believed the incident to be indicative of a new era in which the state will try to control religious institutions and rulings on religious law. This interpretation led to a dramatic reaction by Haredi rank and file, including rallies, sharply-worded pamphlets and fierce speeches. These were accompanied by an ideological defiance of the State of Israel and its institutions, which reflected a profound change of attitude, with mainstream Haredi spokesmen adopting

at times Haredi anti-Zionist rhetoric. Thus a legal issue concerning personal status swelled into a full-blown earthquake that became the defining moment of new Haredism and its attitude toward the State of Israel.

A few months prior to Rabbi Goren's ruling, another dramatic episode occurred, that of the 'Eros' detainees. A few Haredi youngsters affiliated with the Keshet underground organization tried to set fire to a sex shop in Tel Aviv, and two of them were caught and arrested. The Haredi public unequivocally supported the two and held demonstrations and protests demanding their release for vacation due to the approaching High Holidays. The leaders of Agudath Israel campaigned for them extensively, pleading to Israeli leaders and influential Jewish figures in the US for their help. This development, after nearly two decades of no Haredi underground activity, arguably reflects the transpiration of deep processes within Haredi society, such as the merely unified efforts of the Haredi public.

The aforementioned case of the brother and sister constituted a revolution in the political sense, as it was a catalyst for change in the structure of Haredi leadership. The affair led to the steering wheel's shift from the hands of the functionaries to those of the spiritual leaders, *Gedolei Hador*, who became the actual leaders. For the first time it became clear that Rabbi Shach was The Haredi leader, and this was also a crucial stage in the process of Rabbi Yosef Shalom Elyashiv's and Rabbi Ovadia Yosef's emergence as *Gedolim*.

The most prominent and central figure among the *Gedolim*, and the one who symbolizes and reflects the revolution within Haredi society is Rabbi Shach. During and following this revolution he underwent a transformation from being one of the many members of the Council of Torah Sages to the almost exclusive leader of the Lithuanian Haredi public, in what was to develop into an unprecedented leadership position in the Haredi sector. In addition to spiritual leadership, a role held by many rabbis preceding Rabbi Shach, his was also a public and political leadership. Unlike most of the prominent rabbis before him, Rabbi Shach had direct and daily contact with the public, mostly through his speeches. The extent of power that he came to possess had not existed in the hands of any former Haredi leader, and from this unique position he conducted many campaigns from within and from without the Lithuanian Haredi circles. Within a short period, he acquired a status to the point that few in the Lithuanian public dared challenge his views. Due to the Lithuanian dominance in the field of Jewish outlook

(*Hashkafá*), as well as other factors, his views had, in addition, a significant impact on the Hassidic groups within Agudath Israel, as well as many Sephardi Haredim.

Rabbi Shach played an important role in the establishment of the Shas Party in 1984, and considered one of its two spiritual leaders for years, alongside Rabbi Ovadia Yosef. In the second half of the 1980s, when Rabbi Shach felt that the Hassidic circles within Agudath Israel were not attentive enough to his positions, he founded a new daily newspaper, *Yated Ne'eman*, and a new party, *Degel Hatorah*, both with a view to spread and implement his positions and leadership. This resulted in the creation of a new phenomenon: a party based on obedience to a single spiritual leader, the *Gadol*. The ideological changes involved in this new Haredism, and particularly in the transition of power from the functionaries and the Council of Torah Sages to individual *Gedolim*, led to the dismantling of the old political structure of Agudath Israel. Only in the early 1990s did the new Haredi system re-stabilize under the platform of the United Torah Judaism (*Yahadut Hatorah*) list.

Rabbi Shach's strong leadership and his anti-Zionist rhetoric facilitated Agudath Israel's re-entry into the political coalition in 1977, after twenty-five years in the opposition. In other words, the New Haredism is characterized by explicit alienation from the state while allowing de-facto involvement in its institutions, in order to achieve Haredi goals, and declared acceptance of budgets from the state; despite criticism from extreme Haredi entities for the very connection to the Zionist state and partnership with it. Members of mainstream Haredi society perceive the state as a means, and not as a positive entity in and of itself.

The popular thought and public discourse of Haredi society regarding the State, Zionism and the Day of Independence changed within a few years. This is clearly exemplified by the extent of festive coverage of Independence Day in the Haredi daily *Hamodia*, the official mouthpiece of Agudath Israel. The coverage on this issue declined moderately over the years following the establishment of the state, but in the 1970s it declined dramatically twice, in 1973 and in 1977. Following this process, the festive coverage of Independence Day was erased. Instead, there appeared some laconic and limited coverage of Memorial Day for the IDF fallen soldiers, and op-ed articles opposing the state.

Rabbi Shach led the revolution, but his rise to this status was largely due to the maturation of the 'Society of Learners' (*Hevrat Halomdim*) that formed initially in the

1950s. By the mid-1970s, a considerable number of Haredi men aged forty or less were Kollel students or rabbis and teachers. Many in this growing elite group perceived the old leadership of Agudath Israel as a bourgeois establishment, too moderate and consequently unworthy. The ideology of the New Haredism did not emerge overnight. Like many social processes, it sprouted underneath the surface and gradually flourished in Haredi yeshivas and educational institutions. In the early 1970s, a "critical mass" formed, allowing the atmosphere of the yeshiva world to break out of the study halls and takeover the Haredi public sphere. Positions that had previously been accepted by a minority of the Haredi public began to dominate. Members of this society who had not previously held these positions were swept along with the stormy currents and shifted positions in the heat of events, consciously or subconsciously. The New Haredism revolution was characterized by a shift from '*Balebatish*' Haredism to yeshiva Haredism whereby the Lithuanian public became somewhat similar to one big yeshiva, led by its Rosh Yeshiva, the *Gedol Hador*, Rabbi Shach. In socio-structural terms, this is a transition from "church" to "sect".

The ideological change described here stemmed from broader trends in the surrounding Israeli Jewish majority. In the early 1970s, the erosion of the national Zionist ethos intensified, as was evident in the political, cultural, media and other arenas. National values were gradually replaced by a different set of values, originating in the West. In this sense, the new Haredism revolution is not completely separate from trends transpiring in the general Israeli public, but rather a reverberation of those trends and their adaptation to specific Haredi characteristics and values.

This work was carried out under the supervision of
Prof. Kimmy Caplan
Chair of the Israel and Golda Koschitzky Department
of Jewish History and Contemporary Jewry
Bar-Ilan University

The 'New Haredism' Revolution in Israel in the 1970's

Yair Halevy

The Israel and Golda Koschitzky Department
of Jewish History and Contemporary Jewry

Ph.D. Thesis

Submitted to the Senate of Bar-Ilan University

Ramat-Gan, Israel

October 2019